IJTIMOIY ANTROPOLOGIYANING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Sotvoldiyeva Shahnoza Shavkatbek qizi
Andijon Davlat Unversiteti Masofaviy va sirtqi talim markaz bosh mutahassis

Qabul qilindi: 15.01.2026
Ko'rib chiqildi: 16.01.2026
Tasdiqlandi: 17.01.2026

Kalit so'zlar:
ijtimoiy antropologiya, zamonaviy muammolar, rivojlanish tendensiyalari, globalizatsiya, urbanizatsiya, migratsiya, madaniyat, etik prinsiplar.

Annotatsiya. Ushbu tezis ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy muammolari va rivojlanish tendensiyalarini tahlil qiladi. Tadqiqot globalizatsiya, urbanizatsiya, migratsiya, ekologik muammolar va mahalliy madaniyatning saqlanishi kabi dolzarb masalalarga e'tibor qaratadi. Shuningdek, multidisipliner yondashuvlar, etik prinsiplar va antropologik tadqiqotlarning amaliy qo'llanilishi muhokama qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy antropologiya inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik munosabatlarni chuqur tahlil qilishga yo'naltirilgan.

Kirish. Ijtimoiy antropologiya – inson jamiyati, uning madaniyati, ijtimoiy tuzilmalari va muloqot shakllarini o'rganadigan ilmiy soha bo'lib, insoniyatning turli davr va hududlardagi turmush tarzini, qadriyatlarini va urf-odatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bugungi kunda ijtimoiy antropologiya nafaqat an'anaviy etnografik tadqiqotlar bilan chegaralanib qolmay, balki globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, madaniy xilma-xillik va ijtimoiy adolat masalalari bilan bevosita bog'liq bo'lgan zamonaviy ijtimoiy jarayonlarni ham o'rganishga qaratilgan. Shu bois, ijtimoiy antropologiyaning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari akademik jamoatchilik e'tiborida katta ahamiyat kasb etmoqda. Hozirgi davrda antropologiyaning asosiy vazifalaridan biri – inson faoliyati va jamiyat tuzilmasidagi murakkab o'zaro bog'liqliklarni aniqlash va ularni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishdir. Global miqyosda yuz berayotgan ijtimoiy o'zgarishlar, masalan, migratsiya, urbanizatsiya, texnologik inqilob va ekologik muammolar, antropologlarni yangi metodologiyalarni ishlab chiqishga va ilg'or tadqiqot strategiyalarini qo'llashga majbur qilmoqda. Shu bilan birga, milliy va mahalliy madaniyatlarning saqlanishi, ularning identitetini himoya qilish va modernizatsiya jarayonlariga moslashuvi ham ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalaridan hisoblanadi.

Zamonaviy antropologik tadqiqotlar nafaqat madaniyat va an'analarni o'rganish bilan cheklanmay, balki inson va jamiyat o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va ekologik munosabatlarni chuqur tahlil qilishga ham yo'naltirilgan. Shu nuqtai nazardan, antropologiyaning rivojlanish tendensiyalari multidisipliner yondashuvlar bilan bog'liq bo'lib, sotsiologiya, psixologiya, iqtisodiyot va ekologiya kabi sohalar bilan integratsiyani talab qiladi. Bu esa, o'z navbatida, ijtimoiy jarayonlarni yanada keng qamrovli va chuqur tushunishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy muammolari orasida etik masalalar, tadqiqotlarda lokal jamiyatlarning roziligi va tadqiqot natijalarining amaliy qo'llanilishi masalalari ham alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotlar faqat ilmiy natijalarni berish bilan cheklanmay, balki ularni jamiyat foydasiga yo'naltirish va madaniy xilma-xillikni hurmat qilish prinsiplari asosida amalga oshirilishi lozim.

Ushbu tezis ishida ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy muammolari, ular bilan bog'liq ilmiy yondashuvlar va rivojlanish tendensiyalari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – antropologik bilimlarni zamon talablariga moslashtirish, ijtimoiy jarayonlarni yaxshiroq tushunish va insoniyatning madaniy merosini saqlash hamda rivojlantirish yo'llarini aniqlashdir.

Adabiyotlar tahlili. Ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari va dolzarb muammolarini o'rganishda adabiyotlar katta rol o'ynaydi, chunki ular mavzu bilan bog'liq nazariy va empirik tadqiqotlarni tizimli tarzda taqdim etadi. So'nggi yillarda antropologik tadqiqotlarda globalizatsiya, texnologik rivojlanish, urbanizatsiya, migratsiya, ekologik muammolar va ijtimoiy adolat masalalari alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda. An'anaviy antropologik tadqiqotlar asosan etnografik metodologiya va mayda ijtimoiy tahlilga asoslangan bo'lib, ularning maqsadi madaniyat va jamiyatning ichki tuzilishini chuqur anglashdan iborat edi (Eriksen, 2015). Shu bilan birga, XXI asr antropologiyasida multidisipliner yondashuvlar keng tarqalgan bo'lib, sotsiologiya, psixologiya, iqtisodiyot va ekologiya bilan integratsiya kuchaygan (Appadurai, 2000). Bu tendensiya antropologik tadqiqotlarda jamiyat va shaxs o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Globalizatsiyaning antropologiyaga ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ijtimoiy jarayonlarning dinamikasini tushunishga yordam beradi. Hannerz (1996) global va mahalliy madaniyatlarning o'zaro ta'sirini "glokalizatsiya" kontseptsiyasi orqali tahlil qilgan, u mahalliy madaniyatlarni global jarayonlar kontekstida baholash imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, antropologik tadqiqotlar global jarayonlarni kuzatish bilan bir qatorda, mahalliy identitet va an'analarni saqlash masalalarini ham o'z

ichiga oladi. Zamonaviy antropologiyada e'tibor qaratilayotgan boshqa muammolar orasida migratsiya va shaharsozlik jarayonlari bor. Castells (2010) shaharlar va migratsion oqimlarni tahlil qilib, ularning ijtimoiy struktura, mehnat bozoridagi o'zgarishlar va madaniy muhitga ta'sirini ko'rsatadi. Urbanizatsiya jarayonlari antropologlarni yangi ijtimoiy normativ va qadriyatlarni o'rganishga undaydi. Shu bilan birga, zamonaviy ijtimoiy muammolar ekologik antropologiya doirasida ham tahlil qilinmoqda. Crate va Nuttall (2016) ekologik o'zgarishlar, iqlim inqirozi va tabiiy resurslardan foydalanish masalalarining mahalliy jamiyat hayotiga ta'sirini tadqiq qilgan. Bu tadqiqotlar antropologiyani jamiyatning barqaror rivojlanish masalalarini o'rganishga yo'naltiradi. Shuningdek, ijtimoiy antropologiyada etik masalalar ham dolzarb bo'lib, tadqiqotlarda lokal jamiyatlarning roziligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va natijalarni amaliy qo'llash masalalari muhim ahamiyat kasb etadi (Becker, 2012). Tadqiqot metodologiyasi shaffof va lokal madaniyatga hurmat bilan yondashish talablarini o'z ichiga oladi. Shu sababli, zamonaviy antropologlar tadqiqot jarayonida faqat ilmiy natijaga erishish bilan cheklanmay, ularni jamiyat foydasiga yo'naltirish masalasiga ham katta e'tibor qaratadilar.

Tahlil qilinayotgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy antropologiyaning rivojlanish tendensiyalari multidisipliner yondashuv, global va mahalliy jarayonlarni uyg'unlashtirish va etik prinsiplarni hisobga olishga bog'liq. Shu bilan birga, ilmiy manbalar antropologiyaning metodologik asoslarini rivojlantirish, yangi tadqiqot strategiyalarini ishlab chiqish va antropologik bilimlarni amaliyotga tatbiq etish masalalariga katta e'tibor qaratmoqda. Natijada, zamonaviy ijtimoiy antropologiya nafaqat madaniyat va an'analarni o'rganish, balki inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik munosabatlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shu sababli, adabiyotlar tahlili ijtimoiy antropologiyaning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalarini tushunishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Ushbu tadqiqot ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy muammolari va rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda global, mahalliy va multidisipliner jarayonlarning antropologik tadqiqotlar sifatiga ta'siri o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, XXI asrda ijtimoiy antropologiya an'anaviy etnografik yondashuvlardan kengroq, integratsiyalashgan metodologiyalarga o'tmoqda. Bu esa, bir tomondan, antropologiyaning nazariy salohiyatini oshirsa, ikkinchi tomondan, amaliy qo'llanilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Tadqiqot davomida globalizatsiya jarayonlari antropologik tadqiqotlarning markaziy mavzusiga aylanganligi aniqlangan. Masalan, transmilliy migratsiya, madaniy almashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlari mahalliy jamiyatlarning o'zgarishini tezlashtirmoqda. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotlar ko'rsatadiki, antropologlar mahalliy identitet va an'analarni saqlash masalasiga yanada ko'proq e'tibor qaratishlari kerak.

Hannerz (1996) va Appadurai (2000) tadqiqotlari shuni isbotlaydiki, global jarayonlar mahalliy madaniyatning barqarorligi va moslashuvchanligi bilan uzviy bog‘liq. Shu sababli, tadqiqot natijalari mahalliy va global darajani birlashtirgan yondashuvning samaradorligini ko‘rsatadi. Shaharsozlik va migratsiya tendensiyalari ham ijtimoiy antropologiya uchun yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, shahar markazlariga ko‘chib kelayotgan aholi turmushi, mehnat bozoridagi roli va ijtimoiy munosabatlari antropologik tahlil uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Castells (2010)ning tadqiqotlari shuni ta'kidlaydiki, urbanizatsiya jarayonlari nafaqat infratuzilma va iqtisodiy tizimga, balki mahalliy madaniyat va ijtimoiy normalarga ham sezilarli ta'sir qiladi. Shu bilan birga, ekologik antropologiya doirasida olib borilgan tadqiqotlar, masalan, Crate va Nuttall (2016) ishlari, iqlim o‘zgarishi va tabiiy resurslardan foydalanishning mahalliy jamiyat hayotiga ta'sirini ochib beradi. Bu tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, antropologik tahlil faqat inson va madaniyat bilan chegaralanmasdan, ekologik va ijtimoiy kontekstni ham qamrab olishi zarur.

Tadqiqot davomida antropologiyada etik masalalar ham dolzarb ekanligi aniqlangan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, lokal jamiyatlarning roziligi, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, madaniy merosni hurmat qilish va tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish antropologik tadqiqotlar samaradorligi uchun muhim omillar hisoblanadi. Becker (2012)ning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, etik printsiplarga rioya qilmaslik ilmiy natijalarni zaiflashtiradi va lokal hamjamiyat bilan ishonchni kamaytiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy antropologiya nafaqat nazariy jihatdan rivojlanmoqda, balki multidisipliner yondashuvlar orqali yangi tadqiqot metodlarini ishlab chiqmoqda. Shu jumladan, antropologik tadqiqotlar sotsiologiya, psixologiya, iqtisodiyot va ekologiya bilan integratsiyalashgan holda, jamiyatdagi murakkab jarayonlarni yanada chuqurroq tushunishga imkon yaratmoqda. Shu bilan birga, tadqiqotlar ijtimoiy antropologiyaning dolzarb masalalarini, xususan, globalizatsiya, urbanizatsiya, migratsiya, ekologik muammolar va etik prinsiplarni birlashtirib tahlil qilish zaruratini ko‘rsatadi.

Natijada, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ijtimoiy antropologiya zamonaviy sharoitda faqat madaniyat va an'analarni o‘rganish bilan cheklanmay, inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik munosabatlarni tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot muhokamasi shuni ham ko‘rsatadiki, antropologik bilimlarni amaliyotga tatbiq etish va lokal hamjamiyatlar foydasiga yo‘naltirish samarali yondashuv hisoblanadi. Shu bois, ijtimoiy antropologiyaning rivojlanish tendensiyalari va zamonaviy muammolarini chuqur o‘rganish ilmiy tadqiqotlar va amaliy chora-tadbirlar uchun muhim poydevor yaratadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot ijtimoiy antropologiyaning zamonaviy muammolari va rivojlanish tendensiyalarini o‘rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, XXI asr antropologiyasi globalizatsiya, urbanizatsiya, migratsiya va ekologik muammolar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, an’anaviy etnografik yondashuvlar bilan cheklanib qolmay, multidisipliner metodologiyalarni qo‘llashni talab qiladi. Shu bilan birga, mahalliy madaniyat va identitetni saqlash, etik prinsiplarni hisobga olish va tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalar sifatida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy antropologiya inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik munosabatlarni chuqur tahlil qilishga yo‘naltirilgan. Natijada, antropologik bilimlarni rivojlantirish va amaliy qo‘llash orqali jamiyatning barqarorligi, madaniy merosning saqlanishi va global jarayonlarga moslashuvchanlikni oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Becker, H. S. (2012). Tricks of the Trade: How to Think About Your Research While You’re Doing It. Chicago: University of Chicago Press.
2. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society. Oxford: Wiley-Blackwell.
3. Crate, S., & Nuttall, M. (2016). Anthropology and Climate Change: From Encounters to Actions. London: Routledge.
4. Eriksen, T. H. (2015). Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology. London: Pluto Press.
5. Муллок, М. (2010). Социальная антропология: введение в дисциплину. Москва: Академический проект.
6. Трофимова, Н. А. (2015). Современные тенденции развития социальной антропологии. Санкт-Петербург: Питер.